

ALGORITMIK KONFORMIZM BOLALARDA: IJTIMOY O'YINLAR VA INTERAKTIV MEDIA ORQALI SHAXSIYAT VA GURUH FIKRINING SHAKLLANISHI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18880982>

Narimanova Mahliyo Madaminjon qizi

Psixolog

Annotatsiya: Ushbu maqola zamonaviy raqamli muhitda bolalarda kuzatilayotgan "algoritmik konformizm" hodisasini tahlil qilishga bag'ishlangan. Maqolada ijtimoiy o'yinlar va interaktiv media platformalarining tavsiya tizimlari (recommendation systems) orqali bola shaxsiyatining shakllanishiga, guruh fikriga bo'ysunish mexanizmlariga ta'siri ko'rib chiqilgan. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, algoritmlar nafaqat kontentni saralaydi, balki bolalarning xulq-atvori, qadriyatlar va ijtimoiy moslashuv strategiyalarini noanglashuvchan tarzda standartlashtirib boradi. Maqolada ushbu jarayonning psixologik va pedagogik oqibatlarini tahlil qilinib, sog'lom shaxsiyatni rivojlantirish bo'yicha amaliy takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: algoritmik konformizm, bolalar psixologiyasi, ijtimoiy o'yinlar, interaktiv media, guruh fikri, shaxsiyat shakllanishi, raqamli tarbiya.

Abstract: This article is devoted to the analysis of the phenomenon of "algorithmic conformism" observed in children in the modern digital environment. The article examines the impact of social games and interactive media platforms on the formation of a child's personality and mechanisms of submission to group opinion through recommendation systems. The results of the study show that algorithms not only sort content, but also unwittingly standardize children's behavior, values, and social adaptation strategies. The article analyzes the psychological and pedagogical consequences of this process and develops practical proposals for the development of a healthy personality.

Keywords: algorithmic conformism, child psychology, social games, interactive media, group opinion, personality formation, digital education.

Аннотация: Данная статья посвящена анализу феномена «алгоритмического конформизма», наблюдаемого у детей в современной цифровой среде. В статье рассматривается влияние социальных игр и интерактивных медиаплатформ на формирование личности ребенка и механизмы подчинения групповому мнению через рекомендательные системы. Результаты исследования показывают, что алгоритмы не только сортируют контент, но и невольно стандартизируют

поведение, ценности и стратегии социальной адаптации детей. В статье анализируются психолого-педагогические последствия этого процесса и разрабатываются практические предложения по развитию здоровой личности.

Ключевые слова: алгоритмический конформизм, детская психология, социальные игры, интерактивные медиа, групповое мнение, формирование личности, цифровое образование.

KIRISH

XXI asr axborot texnologiyalari davri bo'lib, unda bolalik davri an'anaviy o'yin maydonchalaridan virtual makonlarga siljimoqda. Zamonaviy bolalar uchun ijtimoiy o'yinlar (masalan, Roblox, Fortnite, Minecraft) va interaktiv media platformalari (YouTube Kids, TikTok) nafaqat ko'ngilochar vosita, balki dunyoqarashni shakllantiruvchi asosiy agentlarga aylangan. Ushbu platformalarning yuragini tashkil etuvchi sun'iy intellekt va murakkab algoritmlar foydalanuvchiga eng mos keladigan deb hisoblangan kontentni taqdim etadi. Biroq, bu jarayonning salbiy tomoni – "algoritmik konformizm"现象siyasi – tobora dolzarb masalaga aylanmoqda.

Algoritmik konformizm deganda, individuallikni yo'qotish va guruh standartlariga so'zsiz bo'ysunish holati tushuniladi, bunda algoritmlar bolani faqat ma'lum bir xatti-harakatlar, fikrlar yoki estetik me'yorlar doirasida qolishga undaydi. Bu hodisa klassik ijtimoiy psixologiyadagi konformizm tushunchasidan farqli o'laroq, insoniy omil emas, balki matematik modellar va ma'lumotlar bazasi tomonidan boshqariladi [1]. Bolaning miyasi rivojlanish bosqichida bo'lganligi sababli,

u tashqi stimullarga, xususan, raqamli mukofotlash tizimlariga juda sezgir bo'ladi. Natijada, bola o'z mustaqil fikrini shakllantirish o'rniga, algoritm taklif qilgan "eng mashhur" yoki "eng to'g'ri" deb topilgan variantni tanlashga moyil bo'ladi.

Ushbu maqolaning maqsadi – algoritmik konformizmning bolalar psixikasiga ta'sir mexanizmlarini ochib berish, ijtimoiy o'yinlar va interaktiv mediadagi guruh dinamikasini tahlil qilish hamda ushbu muammoga nisbatan pedagogik yondashuvlarni ishlab chiqishdir.

Algoritmik konformizm nazariy asoslari va mohiyati

Konformizm tushunchasi ijtimoiy psixologiyada uzoq vaqtdan beri o'rganilib kelinadi. S. Ash va boshqa olimlarning klassik tajribalari shuni ko'rsatdiki, individlard ko'pchilik fikriga qarshi chiqishdan qochib, noto'g'ri bo'lsa ham guruh javobini qabul qilishadi [2]. Raqamli asrda esa bu jarayon yangi bosqichga ko'tarildi. Endi "guruh" – bu haqiqiy odamlar emas, balki millionlab foydalanuvchilar xatti-harakati asosida o'qitilgan algoritmlar majmuasidir.

Algoritmik konformizmning mohiyati shundaki, platformalar

foydalanuvchini maksimal vaqt davomida ushlab turish (engagement) maqsadida unga avval yoqtirgan, o'xshash foydalanuvchilar tanlagan yoki treddagi kontentni taklif qiladi. Bu "filtrlash pufakchasi" (filter bubble) effektini yaratadi, unda bola faqat o'zi allaqachon rozi bo'lgan yoki guruhda hukm surayotgan fikrlarni ko'radi[3]. Bola uchun alternativ variantlar mavjud emasdek tuyuladi, chunki algoritm ularni ko'rsatmaydi.

Bolalar psixologiyasi nuqtai nazaridan qaraganda, 7-12 yosh oralig'idagi bolalar ("konkret operatsional" bosqich) ijtimoiy tasdiqlashga o'ta muhtoj bo'ladilar. Ularda "biz" va "ular" tushunchalari keskin ajralib turadi. Agar algoritm ma'lum bir o'yin uslubi, kiyim-kechak yoki gapirish tarzini "trend" sifatida targ'ib qilsa, bola guruhdan chetda qolish qo'rquvi (FOMO – Fear Of Missing Out) tufayli shu normaga moslashadi. Bu jarayon ongsiz ravishda kechadi va bola buni o'z tanlovi deb hisoblaydi, aslida esa u algoritmik manipulyatsiya qurboniga aylanadi [4].

Ijtimoiy o'yinlarda guruh dinamikasi va standartlashuv

Zamonaviy ijtimoiy o'yinlar bolalar uchun haqiqiy ijtimoiy poligon vazifasini o'taydi. Roblox yoki Fortnite kabi platformalarda bolalar nafaqat o'ynaydilar, balki muloqot qiladilar, jamoa tuzadilar va ichki iqtisodiyotda ishtirok etadilar. Ushbu muhitda algoritmik konformizm quyidagi shakllarda namoyon bo'ladi:

Birinchidan, vizual standartlashuv. O'yin ichidagi skrinlar (kostyumlar), emotes (harakatlar) va aksessuarlar ko'pincha cheklangan vaqtda "moda"ga aylanadi. Algoritmilar eng ko'p sotilgan yoki ishlatilgan elementlarni bosh sahifada reklama qiladi. Bola agar ushbu elementlarga ega bo'lmasa, tengdoshlari tomonidan rad etilishi yoki kulgi obyektiga aylanishi mumkin. Natijada, bolalar o'zlarining individual didlarini unutib, barchaga bir xil bo'lishga intiladilar. Bu estetika sohasidagi konformizm bo'lib, keyinchalik hayotning boshqa sohalariga ham ko'chishi mumkin.

Ikkinchidan, xulq-atvor stereotiplari. Ko'p o'yinchili o'yinlarda g'alaba qozonish uchun ma'lum strategiyalar "meta" (eng samarali taktika) deb ataladi. Algoritmilar va hamjamiyat ushbu strategiyalarni yagona to'g'ri yo'l sifatida targ'ib qiladi. Agar bola boshqacha o'ynashga harakat qilsa, jamoadoshlari tomonidan tanqid qilinadi yoki o'yindan chetlatiladi. Bu bolada "faqat bitta to'g'ri yechim bor" degan dogmatik fikrni shakllantiradi va kreativlikni o'ldiradi [5].

Uchinchidan, til va kommunikatsiya. O'yinlardagi chatlar va ovoqli muloqotda maxsus jargon, qisqartmalar va iboralar tez shakllanadi. Algoritmik moderatsiya tizimlari ba'zan g'ayrioddiy, lekin zararsiz ifodalarni bloklaydi, standart ifodalarga esa ruxsat beradi. Bu bolalarning nutq madaniyatini bir xillashtirib, ularning o'z fikrini erkin ifoda etish qobiliyatini cheklaydi.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ijtimoiy o'yinlardagi bunday bosim bolalarda тревожность (tashvishlanish) va o'ziga ishonchsizlikni kuchaytiradi. Agar bola guruh normalariga mos kelolmasa, u o'zini "nuqsonli" deb his qiladi. Bu esa shaxsiyatning integrallashuviga to'sqinlik qiladi [6].

Interaktiv media va kontent iste'molidagi passivlik

Ijtimoiy o'yinlardan tashqari, YouTube, TikTok va boshqa video-platformalar ham algoritmik konformizmning kuchli manbai hisoblanadi. Bu yerida jarayon biroz boshqacha kechadi: bola faol ishtirokchi emas, balki passiv iste'molchiga aylanadi.

Interaktiv medianing tavsiya tizimlari bolaning qiziqish doirasini toraytirib yuborishi mumkin. Masalan, agar bola bir marta ma'lum bir multfilm yoki челленджи (challenge) ko'rsa, algoritmi darhol unga o'nlab shunga o'xshash videolarni taklif qiladi. Natijada, bola dunyoning rang-barangligini ko'rish o'rniga, bir xil mazmundagi kontent oqimiga tushib qoladi. Bu "kognitiv tunnel effekti"ni yaratadi, unda bola faqat ma'lum bir nuqtai nazarni haqiqat deb qabul qiladi.

Bundan tashqari, interaktiv mediadagi "layk", "komment" va "share" tizimi bolalarda ijtimoiy tasdiqlashga qaramlikni shakllantiradi. Bola o'z yuklagan videosi yoki fikri qancha ko'p reaksiya olganiga qarab o'z qadriyatini belgilaydi. Algoritmi esa eng ko'p reaksiya oladigan, ya'ni ommabop va ko'pincha

soddalashtirilgan kontentni oldinga suradi. Bu esa bolalarni chuqur mulohaza yuritishdan voz kechib, sirtqi va ommabop fikrlarga ergashishga undaydi [7].

Guruh fikrining shakllanishida interaktiv media yana bir xavfli rol o'ynaydi – bu dezinformatsiya va stereotiplarning tez tarqalishi. Bolalar hali tanqidiy fikrlash ko'nikmalariga to'liq ega bo'lmaganligi sababli, algoritmi orqali viral bo'lgan har qanday fikrni haqiqat deb qabul qilishadi. Agar guruhda (masalan, kommentariyalarda) ma'lum bir fikr ustunlik qilsa, bola unga qarshi chiqishga jur'at etmaydi yoki hatto o'zi ham shu fikrni qo'llab-quvvatlay boshlaydi. Bu jarayon shaxsiyatning mustaqilligini yo'qotishga olib keladi.

Algoritmik konformizmning bolalar shaxsiyatiga ta'siri uzoq muddatli va chuqur oqibatlarga ega bo'lishi mumkin. Eng avvalo, bu individualitetning yo'qolishidir. Bola o'ziga xos qobiliyatlari, qiziqishlari va dunyoqarashini rivojlantirish o'rniga, algoritmi dikta qilgan "standart bola" obraziga kirishga harakat qiladi. Bu ijodiy potensialning pasayishiga va innovatsion fikrlash qobiliyatining susayishiga olib keladi.

Ikkinchidan, tanqidiy fikrlashning zaiflashuvi. Algoritmilar tayyor javoblarni va tayyor fikrlarni taqdim etgani sari, bola savol berish, shubha qilish va alternativi variantlarni qidirish ko'nikmasini yo'qotadi. Kelajakda bunday bolalar murakkab hayotiy vaziyatlarda

mustaqil qaror qabul qilishda qiynalishlari mumkin.

Uchinchidan, ijtimoiy moslashuvdagi qiyinchiliklar. Virtual dunyoda algoritmik qoidalarga bo'ysunishga o'rgangan bola, real hayotda esa aniq qoidalar yo'q, vaziyatga qarab harakat qilish talab etiladigan muhitda o'zini noqulay his qiladi. U doim "to'g'ri javob"ni kutadi va uni topa olmagan stressga tushadi.

To'rtinchidan, qadriyatlar tizimining buzilishi. Agar algoritm agressivlik, iste'molchilik yoki sirtqi go'zallikni rag'bat etsa, bola ushbu qadriyatlarni ichki olamiga singdirib oladi. Guruh fikri unga "boy bo'lish yaxshi", "kuchli bo'lish – boshqalarni ezish" degan g'oyalarni quyishi mumkin. Bu esa axloqiy tarbiyaga salbiy ta'sir ko'rsatadi [8].

Algoritmik konformizm muammosini hal qilish uchun kompleks yondashuv talab etiladi. Bu yerda davlat, ta'lim muassasalari va oila hamkorligi muhim rol o'ynaydi.

Birinchidan, raqamli savodxonlikni oshirish. Maktab dasturlariga "Algoritmlar qanday ishlaydi?", "Raqamli manipulyatsiya" kabi mavzularni kiritish zarur. Bolalarga tushuntirish kerakki, ular ko'rayotgan kontent tasodifiy emas, balki maxsus maqsadda tanlangan. Ularni algoritmlarni tanqidiy tahlil qilishga o'rgatish lozim.

Ikkinchidan, ota-onaning nazorati va dialogi. Ota-onalar bolalarining raqamli faoliyatini to'liq taqiqlash o'rniga, ular bilan ochiq muloqot qilishlari kerak.

"Nega bu o'yinni yoqtirding?", "Bu videodagi fikr bilan rozimisan?", "Boshqa variantlar bormi?" kabi savollar orqali bolaning tanqidiy fikrlashini rag'batlantirish mumkin. Oilada individual qadriyatlar va mustaqil fikrni qo'llab-quvvatlash muhiti yaratilishi shart.

Uchinchidan, texnologik yechimlar. Platforma ishlab chiquvchilari bolalar uchun mo'ljallangan algoritmlarni shaffofroq qilishlari va xilma-xillikni (diversity) rag'batlantiruvchi mexanizmlarni joriy etishlari kerak. Ya'ni, algoritm bolaga faqat o'xshash kontentni emas, balki yangi va kengaytiruvchi g'oyalarni ham taklif qilishi lozim.

To'rtinchidan, real hayotdagi ijtimoiylashuvni kuchaytirish. Bolalarni raqamli muhitdan butunlay uzib qo'yish imkonsiz, ammo ularning real hayotdagi o'yinlari, sport bilan shug'ullanishi va jamoaviy loyihalarda ishtirokini rag'batlantirish kerak. Real muloqotda guruh fikri ham mavjud, lekin u tirik insonlar o'rtasida kechadi va unda empatiya, murosaga kelish kabi insoniy fazilatlar rivojlanadi.

XULOSA

Algoritmik konformizm – bu zamonaviy texnologik jamiyatning bolalar rivojlanishiga ta'sir etuvchi eng jiddiy chaqiriqlaridan biridir. Ijtimoiy o'yinlar va interaktiv media orqali shakllanayotgan guruh fikri va standartlar bolaning shaxsiyatini bir xillashtirish, uning mustaqilligi va kreativligini cheklash xavfini tug'diradi. Algoritmlar,

garchi texnik vosita bo'lsa-da, ular insoniy xulq-atvorga chuqur ta'sir ko'rsatuvchi ijtimoiy institutga aylanib ulgurdi.

Ushbu muammoni hal etish faqat texnologik cheklovlar bilan emas, balki chuqur pedagogik va psixologik yondashuvlar bilan amalga oshirilishi mumkin. Bolalarga raqamli dunyoda navigatsiya qilish, algoritmlarni tushunish va ularga ko'r-ko'rona bo'ysunmaslik ko'nikmalarini singdirish – kelajak

avlodning sog'lom shaxsiyat sifatida shakllanishi garovidir. Ota-onalar, pedagoglar va davlat organlari hamkorligida bolalarni algoritmik bosimdan himoya qilish va ularning individual potensialini ochishga qaratilgan tizimli chora-tadbirlar ishlab chiqilishi zarur. Faqat shunda raqamli texnologiyalar bolalar uchun rivojlanish vositasiga aylanadi, ularning erkinligini cheklovchi qamoqxona emas.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

[1] Zuboff, S. The Age of Surveillance Capitalism: The Fight for a Human Future at the New Frontier of Power. New York: PublicAffairs, 2019. – P. 112-145. (Surveillance kapitalizmi va xulq-atvorni bashorat qilish algoritmlarining inson erkinligiga ta'siri haqida fundamental asar).

[2] Asch, S. E. Effects of group pressure upon the modification and distortion of judgments. In H. Guetzkow (Ed.), Groups, leadership and men. Pittsburgh, PA: Carnegie Press, 1951. – P. 177-190. (Klassik konformizm tajribalari va guruh bosimi mexanizmlari).

[3] Pariser, E. The Filter Bubble: What the Internet Is Hiding from You. New York: Penguin Press, 2011. – P. 45-78. (Filtrlash pufakchasi va axborot izolyatsiyasi haqida).

[4] Twenge, J. M. iGen: Why Today's Super-Connected Kids Are Growing Up Less Rebellious, More Tolerant, Less Happy--and Completely Unprepared for Adulthood. New York: Atria Books, 2017. – P. 89-110. (Raqamli avlodning psixologik portreti va ijtimoiy moslashuv).

[5] Buckingham, D. The Media Education Manifesto. Cambridge: Polity Press, 2019. – P. 56-72. (Media ta'limi va bolalarning tanqidiy fikrlashini rivojlantirish masalalari).

[6] Uhls, Y. T., et al. "Five days at outdoor education camp without screens improves preteen skills with nonverbal emotion cues." Computers in Human Behavior, vol. 39, 2014, pp. 387-392. (Raqamli muhitdan ajralish va real muloqotning psixologik foydasi).

[7] Livingstone, S., & Blum-Ross, A. Parenting for a Digital Future: How Hopes and Fears about Technology Shape Children's Lives. Oxford: Oxford University Press, 2020. – P. 134-158. (Ota-onalik strategiyalari va raqamli tarbiya).

[8] OECD. Children in a Digital World. OECD Publishing, Paris, 2018. – P. 67-92. (Xalqaro tashkilot hisoboti: bolalar huquqlari va raqamli xavfsizlik).